

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ АНАЛІЗУ КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ЧИННИКІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ANALYSIS OF CULTURAL AND CIVILIZATIONAL FACTORS OF BUSINESS GLOBALIZATION

У статті проведено огляд трьох основних понять: культура, цивілізація і глобалізація в контексті розвитку бізнесу. Ці три поняття, що водночас відображають стани суспільного розвитку, мають між собою тісні зв'язки, взаємно переплітаючись у рамках актуально діючої світової економіки. Виділено періоди посилення хвилі злиття і поглинання і обґрунтовано їхній зв'язок з культурно-цивілізаційними чинниками. Оцінюється також важливість та значення людського капіталу у новому глобальному середовищі. Визначено, що глобалізація веде до загальносвітового синтезу культур у світі глобального гуманізму, що означає динамічний процес поширення сучасних форм суспільного й економічного життя, знищуючи місцеві культури, економіку й ідентичність, які раніше існували на цій території.

Ключові слова: культура, цивілізація, глобалізація економічних процесів, злиття та поглинання, людський капітал.

В статье проведен обзор трех основных понятий: культура, цивилизация и глобализация в контексте развития бизнеса. Эти три понятия, которые одновременно отражают состояния общественного развития, имеют между собой тесные связи, взаимно переплетаясь в рамках актуально действующей мировой экономики. Выделены периоды усиления волны слияний и поглощений и обоснованно их связь с культурно-цивилизационными факторами. Оценивается

также важность и значение человеческого капитала в новом глобальном среде. Определено, что глобализация ведет к общемировому синтезу культур в мире глобального гуманизма, означает динамический процесс распространения современных форм общественной и экономической жизни, уничтожая местные культуры, экономику и идентичность, которые раньше существовали на этой территории.

Ключевые слова: культура, цивилизация, глобализация экономических процессов, слияния и поглощения, человеческий капитал.

This paper provides an overview of the three basic concepts: culture, civilization and globalization in context of business growth. These three concepts that simultaneously reflects the state of social development have close ties with each other, mutually intertwined within the actual current global economy. The periods wave enhance of mergers and acquisitions were classified and their relationship with cultural and civilizational factors was characterized. The importance and value of human capital in the new global environment is assessed as well. It was determined that globalization leads to global synthesis of cultures in the world of global humanism, which means a dynamic process of dissemination of modern forms of social and economic life, destroying local culture, economy and identity that previously existed in the area.

Key words: culture, civilization, globalization of economic processes, mergers and acquisitions, human capital.

УДК 339.9(4):316.72:005.332.4

Мусял П.

магістр, аспірант кафедри міжнародних економічних відносин Львівський національний університет імені Івана Франка

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток технічної думки, нові тенденції в економіці та менеджменті, що полягали у швидкому переміщенні товарів, засобів виробництва і робочої сили з одного регіону світу в інший, викликали «зменшення» сучасного світу. Можна сказати, що світ став «глобальним селом».

Це поняття ввів у предметну літературу наприкінці минулого століття теоретик масової комунікації Маршалл Маклуен. З точки зору комунікації, світ зменшився до розмірів села, де електронні засоби зв'язку скоротили відстані між людьми. При сучасному прискоренні цивілізаційних змін вживається також поняття глобального міста. Увесь процес цих інтенсивних змін називали глобалізацією.

Сьогодні ми говоримо про економічно-політичну тенденцію, що прямує до усунення бар'єрів, які обмежують вільний рух товарів, послуг, осіб, продукції та фінансових операцій у світових масштабах.

На сучасному етапі глобалізація не обмежується лише економічним виміром. Це комплексне явище, яке охоплює, зокрема і культурно-цивілізаційні чинники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретик культури М. Каррітерс зауважив, що «з одного боку існує багато різних людських культур, з іншого – кожна з них становить неймовірно складний і повністю завершений спосіб життя, який охоплює мовні, сімейні, економічні, політичні та релігійні виміри та досвід» [1, с. 13], чудово підкресливши цією фразою переплетіння загального характеру культури з її диференціацією.

Антрополог Р. Фірт репрезентує погляд, що розмаїття явищ культури ґрунтується на розмаїтті соціальних відносин, у яких функціонує людина. Він стверджує, що якщо трактувати суспільство, як організовану групу суб'єктів, які поділяють такий спосіб життя, то спосіб життя такої спільноти можемо визначити, як її культуру [2, с. 64].

Але у сучасній, хоча й не найновішій антропології, зацікавлення дослідників спрямовано насамперед на сферу значень і символів. У визначенні, запропонованому А. Л. Кробером і Т. Персоном, культура визначається, як «передача та створення змісту і зразків цінностей, ідей та інших систем із символічним значенням, які становлять фактори,

що формують поведінку людей, і твори (артефакти), що становлять продукт поведінки» [3, с. 583]. Це визначення розширює сферу культури на такі поняття, як норма, цінність, символ чи зразок.

Мислячи у тому ж напрямі, Л. А. Вайт виокремлює речі та явища, дії і предмети, що підлягають символізації. Він розуміє культуру в категоріях явищ, що впливають з психічних можливостей людини, для яких він зараховує: здібності чи навички.

Цікавою у цьому аспекті є думка Р. Редфілда, який характеризує різницю підходів у дослідженні культури та її десигнатів. Розділяючи представників економічних наук, та загалом – гуманітарних, він визнав, що останні цікавляться виключно свідомими, творчими, оригінальними аспектами людської діяльності, тоді, як перші займаються пересічним, загальнопоширеним, типовим і буденним. Для визначення цієї різниці він використав метафору, висловлену у такому твердженні: «Літературознавці та мистецтвознавці цікавляться найгарнішим цвітом дерева, коріння якого досліджує антропологія» [4, с. 56].

Інші дослідники трактують культуру, як систему, що організовує елементи семіотичного процесу. Багатство способів людського спілкування, а саме система передачі змісту за допомогою символічних кодів, становить, на їхню думку, продукт культури у так званому вузькому значенні.

Класики сучасної філософії діалогу, яку часто називають діалогікою чи діалогізмом, до яких можемо зарахувати М. Бубера, Ф. Розенцвейга, Ф. Ебнера, О. Розенштока-Хюссі, Е. Левінаса, наголошують на міжлюдських стосунках як місці зустрічі «у діалозі».

Діалогічний підхід є ключовою рисою так званої філософії життя (*Lebensphilosophie*), яка охоплює екзистенціалізм К. Ясперса, екзистенційну феноменологію М. Шелера чи персоналізм Г. Марселя.

Багато українських науковців звертаються до різних аспектів економічної культури. Так, Л.В. Сумарук зауважує, що важливими чинниками, які впливають на економічну культуру, є дисципліна праці, процес адаптації на робочому місці, загальний рівень національної культури. [5, с. 212]. В.В. Деркач у своїх працях розглядає культуру підприємництва як важливий фактор впливу на успіх економічних перетворень в Україні [6, с. 118]. Прикладні аспекти впливу культури на міжнародний бізнес, зокрема, на формування бізнес-стратегії у процесі інтернаціоналізації компаній, досліджувала І.В. Єлейко [7].

Постановка завдання. Метою даної статті є узагальнення досвіду аналізу культурно-цивілізаційних чинників для розвитку бізнесу в умовах посиленої глобалізації економічних процесів.

Виклад основного матеріалу. Антропологи завжди підкреслювали вплив культури на формування людської поведінки. Наприклад, К. Гірц

стверджує, що люди без культури були б «неймовірними монстрами», які володіли б «кількома корисними інстинктами, слабо вираженими почуттями й відсутністю інтелекту (...)». Щоб здобути додаткову інформацію, необхідну для нашої діяльності, ми мусимо значною мірою покладатися на ресурси культури – тобто на накопичений «фонд» важливих символів. Тож символи є не лише формою вираження, доповненням чи корелятом нашого біологічного, психологічного і соціального буття, а, що важливо, людина не існує без культури (...). Причому не йдеться про культуру у загальному розумінні, а про її конкретні форми, тобто про культуру (...) яванську, китайську, італійську тощо: культури вищих класів і культури нижчих класів, академічну культуру та культуру бізнесу [8, с. 49]. Для подальшого аналізу розуміння культури варто розмежувати поняття культури та цивілізації.

У європейських мовах складно знайти послідовне розмежування культури та цивілізації. В українській мові слово культура стосується площини духовного життя. Часом культура зводиться до мистецтва. Натомість «цивілізацію» трактують, як матеріальне життя, включаючи до неї також технічний прогрес. В англійській мові слово «цивілізація» визначає рівень суспільного розвитку, а культура – сферу людських здібностей. У французькій мові слово «цивілізація» охоплює два аспекти: сферу людських здібностей і рівень суспільного розвитку. У німецькій мові найбільш делікатний вимір культури передає слово *Bildung*. Слово *Kultur* означає матеріальний, інтелектуальний і моральний прогрес. Тобто, те, що у французькій мові названо «цивілізацією».

У результаті промислової революції, започаткованої у XVIII столітті, а також явища колонізації інших континентів, зокрема, Африки, яка її супроводжувала, спершу відбулася зустріч різних культур, а потім їх взаємопроникнення. Будь-яка зустріч передбачає існування, як мінімум, двох сторін. Про існування різноманітності культур можемо говорити з боку африканського континенту. Другою стороною була доволі монолітна європейська культура і цивілізація.

Пізніший процес деколонізації показав суспільні й економічні наслідки як для Європи, так і для Африки тих процесів, які відбувалися впродовж XVIII–XX століть. Зіткнувшись із монолітним культурним зразком європейців, африканці пристосували окремі його зразки до корінних племенних культур. Проте, не завжди успішно.

Сучасні європейські країни повинні, натомість, давати собі раду з напливом емігрантів з африканських країн, які в уніфіковану культуру Європи вносять розрізнені, корінні культурні зразки. Цей стан веде до соціальної напруги. Також він ставить нові виклики й запитання і спонукає до глибших міркувань про проблему етнічності, поняття нації чи відношення нація – суспільство – цивілізація.

Тут не можна оминати явище культури арабських країн. Інтенсивний економічний розвиток у світі після Другої світової війни, а, відповідно, величезний попит промисловості на нафту і копалини, якими вона супроводжується, спричинив появу арабських країн як найбільших експортерів вищезгаданих енергоносіїв на міжнародній арені.

Арабські країни, провідною релігією у яких є іслам, популяризують культуру, що ґрунтується на цій релігії. Європейська цивілізація і культура безпосередньо межує з цивілізацією і культурою ісламу.

На сучасному етапі ми бачимо систематичний вплив емігрантів з арабських культур до Європи. Наявність мусульманської спільноти на старому континенті призводить до інтенсивного взаємопроникнення обох культур.

Культурне переплетення, яке зараз переживає Європа, змушує до пошуку нових форм налагодження міжособистісних контактів між людьми, які походять з інших континентів і представляють різні культурні середовища. Йдеться не лише про взаємне спілкування і розуміння один одного у буденних питаннях, а, передусім, про належне ставлення. Тож неможливо уникнути аналізу проблем, пов'язаних із функціонуванням економічних організацій та установ як приватного, так і публічного сектора, де, окрім європейців, працюють також мусульмани.

У 1948 році США і країни Західної Європи підписали угоду GATT (Генеральну угоду з тарифів і торгівлі), у рамках якої було прийнято рішення про зменшення мита, щоб у 1994 році створити нову організацію – СОТ (Світову організацію торгівлі). СОТ, до якої належить 154 країни (квітень 2012), прагне до того, щоб держави відмовлялися від економічних і політичних інструментів таких, як мито чи субвенції для аграріїв, які захищають свої власні ринки і власне виробництво. Натомість з 2020 року планується відмінити мито у всій світовій економіці.

Зрештою ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) прагне до того, щоб обмежити вплив урядів окремих держав на економіку своїх країн. Вищенаведені економічні та політичні тенденції Е. Люттвак метафорично описав, як «поєднання калюж, ставків, озер і морів сільських, провінційних, регіональних і національних економік в один глобальний економічний океан, який наразить дрібних суб'єктів на вплив гігантських валів економічної конкуренції замість руху дрібних хвиль і регулярних припливів та відпливів, як це було раніше» [9, с. 29-30].

Поширення комп'ютерів та Інтернету відкрило шлях до швидкого й необмеженого обміну інформацією у масштабах цілої планети. Підставою, що санкціонує реалізацію влади, є тепер процедури демократичного голосування.

Глобалістичні тенденції обмежують суверенність національних держав на користь різноманітних міжнародних організацій. У період 1999-

2000 рр. приблизна кількість таких організацій становила 21 772 (при чому 3 648 мали урядовий характер, а 18 124 – неурядовий. Така поведінка компаній на міжнародному ринку веде до мегаконцентрацій власності і капіталу. До цього додається явище злиття і поглинання підприємств. Це явище не є новим і воно підпорядковане певним циклам.

Перша фаза злиття і поглинання виявилася у світовій економіці на зламі XIX і XX століть, другу зареєстрували у 20-ті рр. XX ст., третю – у 1965-1970 рр., а четверта відбулася у 80-ті роки. Остання, п'ята фаза, котра відбувається у наш час, розпочалася у середині 90-тих рр. Мотиви, що призводять до злиття і поглинання, для різних циклів є різними і зумовлені, передусім, актуальною для даного моменту ситуацією на міжнародному ринку.

Таблиця 1

Періоди посилення хвилі злиття і поглинання

Період	Основні мотиви	Кількість операцій
1897-1904	Створення монополій у період прискорення промислової революції	1300
1916-1929	Антимонопольні закони стають стимулом до вертикальної інтеграції	1280
1965-1969	Об'єднання під впливом лібералізації ринків	5930
1984-1989	Стратегія диверсифікації і створення конгломератів	3000
Від 1993	Глобалізація, підвищення курсу акцій, використання Інтернету	9220

Такі тенденції у світовій політиці й економіці призводять до основоположних змін в ієрархії благ і цілей на економічній площині. Засіб, яким є гроші чи інші споживчі блага, стає метою, а духовна культура починає трактуватися як засіб, або стає повністю маргіналізованою. Натомість, її місце займає позбавлена глибших цінностей масова культура, що часто викликає десуб'єктизацію людських стосунків.

У самому понятті «людські ресурси» приховано семантичне знецінення людини як суб'єкта роботи. Тож варто ширше розібрати значення людського капіталу у процесі глобалізації. Капітал має аксіологічний значеннєвий відтінок, адже не буває капіталу без цінності.

Термін «людський капітал» стосується здібностей, освіти, здоров'я і підготовки окремих індивідумів. Це капітал, оскільки освіта чи кваліфікація становлять частину людини і мають довге існування у часі, подібно, як обладнання чи підприємство.

Оцінюється, що людський капітал – освіта, професійна підготовка і здоров'я – становить у розвинених країнах близько 80% всього капіталу, тобто суспільного багатства. Навіть, якщо ці розрахунки,

можливо, завищені, все одно вони чітко показують, що не можна недооцінювати людський капітал без шкоди для суспільства.

Значення людського капіталу для розвитку надзвичайно яскраво демонструють економічні успіхи Японії, Південної Кореї, Тайваню чи Малайзії. Це очевидні приклади, оскільки ці країни не мають значних запасів мінеральної сировини, які, як виявилось, були значно переоцінені у якості вирішального фактору розвитку економіки. Отож, попри те, що ці країни мають захищатися від дискримінації в експорті своєї продукції на ринки Європи чи Північної Америки, вони надзвичайно швидко досягли значного економічного росту завдяки добре підготовленій та ефективній робочій силі.

Новою детермінантою глобальної економіки стає культурний плюралізм, який досі становив предмет зацікавлення лиш нечисленних дослідників

Розуміння явища культури залежить від економічного, суспільного і технологічного розвитку та ідейних течій епохи, воно також має суттєве відображення у політології. Тож методологічною помилкою було б недооцінка існування і значення політичної культури для розвитку підприємництва у глобальному масштабі.

Правлячі механізми регіональної, національної чи світової політики не існують відокремлено від конкретних соціальних груп, націй чи суспільств. А їм завжди притаманна якась форма культури, й у своїй діяльності вони керуються конкретними культурними зразками, тож обговорення й проведення огляду підходів до поняття культури було методологічною вимогою.

Знання механізмів масових реакцій і можливість впливу на них використовується при проведенні великих комерційних заходів. Ефективність впливу реклами, архітектурні проекти комерційних центрів і їхній інтер'єр, розташування товару, способи поведінки обслуговуючого персоналу – усе це у великих компаніях-підприємствах проходить через фільтр науки, оскільки таке фільтрування забезпечує ефективність здійснюваних дій, що призводить до максимізації прибутків. Виявляється також, що в економічній діяльності важливу роль відіграє людина, яку трактують, як людський ресурс чи людський капітал.

Висновки з проведеного дослідження. У роботах на тему глобалізації у галузі суспільних наук переважає погляд, що процеси, які ми

називаємо глобалізацією, розпочалися наприкінці 80-тих років ХХ ст.

Поява концепції глобалізації пов'язана з поширенням у всьому світі певних зразків масової культури. Місце виготовлення продуктів, які виробляються у промислових обсягах міжнародними корпораціями, котрі не прив'язані до конкретного місцезнаходження, має тенденцію змінюватися залежно від змін кон'юнктури на світовому ринку.

Стратегія глобалізації ґрунтується на уніфікації зразків споживання, стилів життя і культури. Глобалізація означає процес міжнародної економічної інтеграції, який виявляється через усування бар'єрів у міжнародній торгівлі і ліквідацію обмежень на рух капіталу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Carrithers M. *Ilaczego ludzie mają kultury. Uzasadnienie antropologii i różnorodności społecznej*/ Michael Carrithers. – tłum. Anna Tanalska-Dulęba, – Warszawa: Biblioteka Myśli Współczesnej, PIW. – 1994. – s. 255.
2. Frith R. *Elements of Social Organization*/ Raymond Frith – London: Rautledge. – 1951 – 258 p.
3. Kroeber A. L. *The Concepts and of Culture and Social Systems*/ A. L. Kroeber, T. Parsons//*American Sociological Review* – № 3 – 1958. – pp.582- 583
4. Redfield R. *Human Nature and the Study of Society*/ Robert Redfield. – Vol. I, ed. by Margaret Park Redfield. – Chicago, 1962 – 352 p.
5. Сумарук, Л. В. *Культура підприємництва* /Л. В. Сумарук // *Науковий вісник БДФА: Економічні науки*. – 2009. – Вип. 1. – С. 211-221.
6. Деркач, В. В. *Культура підприємницької діяльності* / В. В. Деркач // *Науковий вісник ЖДУ: Економічні науки*. – 2006. – Вип. 1. – С. 123-128.
7. Єлейко І.В. *Вплив культури на формування бізнес-стратегії у процесі інтернаціоналізації компаній* / І.В. Єлейко, Х.А. Данилюк // *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. – 2012. – № 31. – С. 288-300.
8. Geertz C. *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*/ Clifford Geertz. – New York: Basic Books. – 1973. – 470 p.
9. Martin H.P. *Pałapka globalizacji*/ Hans-Peter Martin, Harald Schumann. – Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie. – 2000. – 298p.
10. Łoś-Nowak T. *Organizacje międzynarodowe – ewolucja w kierunku samodzielności w polityce i stosunkach międzynarodowych*/ T. Łoś-Nowak// T. Łoś – Nowak, *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota – mechanizmy działania – zasięg.* – Wrocław, 2004, – s. 39